

CUMHURİYET'İN İLK KADIN MİLLETVEKİLLERİNDEN FATMA (ŞAKİR) MEMİK

Bahar TOPARLAK *

Özet

Türk Kadını TBMM'ye girme hakkını 5 Aralık 1934'te kazanmıştır bununla birlikte Türk tarihinde 18 kadın milletvekili 1935'te ilk defa meclise girmiştir ve bu, Türk kadınları için bir dönüm noktası anlamına gelmektedir. Fatma Memik 1935 seçimleri ile meclise giren ilk kadın milletvekillerinden biridir. Memik doktordur ve aydın bir kişiliğe sahiptir. V., VI., ve VII. dönem Edirne milletvekilliği yapmış ve Edirne'nin sorunlarını meclis gündemine taşımıştır. Ayrıca mecliste gerek sağlık, gerekse sosyal konularda görüşlerini dile getirmiştir. Bu çalışmada Fatma (Şakir) Memik'in meclisteki çalışmaları ve topluma katkıları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler

Edirne, Fatma Memik, Kadın Milletvekili, TBMM, Kadınlara Oy Hakkı

THE FIRST WOMAN DEPUTY OF REPUBLIC FATMA (ŞAKİR) MEMİK

Abstract

Turkish woman gained to enter The Grand National Assembly of Turkey on December 5 1934 furthermore. In Turkish History 18 women deputies entered assembly in 1935 for the first time. This means a turning point for Turkish women. Fatma Memik entered in parliament with 1935 elections one of the is one of the first woman deputies of Turkey. Memik is a doctor and has intellectual personality. She worked in parliament V., VI., VII.th terms as Edirne Deputy also moved to Edirne problems parliamentary agenda. Moreover she stated her opinion about both health issue and social issue. This study evaluates her works in assembly and her contributions to society.

Key Words

Edirne, Fatma Memik, Women of Deputy, GNAT, Female Suffrage

* Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi. Edirne/Türkiye.
bahar---83@hotmail.com

GİRİŞ

Milli Mücadele kazanılıp, tam bağımsız ve egemen bir ulus devlet yaratıldıktan sonra, Atatürk'ün temel hedeflerinden biri toplumu çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine taşımak olmuştur. Bu doğrultuda atılan adımlardan biri, belki de en önemlisi kadınlara siyasal haklarının verilmesidir. Atatürk bu konuya çok önem vermiş, 30 Ağustos 1925 günü Kastamonu'da halka hitaben şunları söylemiştir:

“Son yıllardan önce de milletimiz yenileşme yolları üzerinde yürümeğe, sosyal değişmeye teşebbüs etmemiş değildi. Fakat gerçek yararlar görülmedi. Bunun sebebini araştırdınız mı? Bence sebep, işe esastan, temelinden başlanmamış olmasıdır... Bir toplum, bir millet, erkek ve kadın denilen iki cins insandan meydana gelir. Kabil midir ki, bir kütlenin bir parçasını ilerletelim, diğerini öylesine bırakalım da kütlenin hepsi yükselme şerefine erişebilsin? Mümkün müdür ki, bir topluluğun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça diğer kısmı göklere yükselebilsin?”¹

Sözleriyle kadınlarını eğitmeyen bir toplumun ilerleyemeyeceğini ve Türk İnkılâbının başarıya ulaşmasının ön koşulunun kadınlara haklarının verilmesi olduğunu vurgulamıştır.

Atatürk, kadınların seçme ve seçilme hakkına kavuşmasıyla ilgili olarak, *“Medeni memleketlerin birçoğunda kadından esirgenen bu hak, bugün Türk kadınının elindedir ve onu salahiyet ve liyakatle kullanacaktır.”* sözleriyle Türk kadınına hakkı olan siyasal eşitliğin sağlanması noktasındaki görüşlerini açıklamıştır.

Cumhuriyetin ilânı sonrası kadın hakları konusunda köklü değişiklikler olmuştur. 1930 yılında Belediye Kanunu kabul edilmiş. 26 Ekim 1933'te ise 1924 tarihli Köy Yasası'nın 20 ve 25. maddelerin değiştirilmesiyle ihtiyar heyeti seçiminde muhtarın belirlenmesinde kadınlara da seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır². 5 Aralık 1934'te Milletvekili Seçimi Kanunu'nda seçme ve seçilme hakları yer almıştır. Böylece siyasal alanda Türk kadınının bütün haklara sahip olması büyük bir İnkılâp hareketidir. Çünkü kadın da devlet ve hükümet işlerinde sözü geçer ve idarede katkısı olur bir durum kazanmıştır. Bu kanunlar Atatürk'ün isteği ve İsmet İnönü hükümetlerinin teklifi ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde müzakere edildiği zaman, fikirlerini açıklayan milletvekilleri olumlu beyanlarda bulunmuşlardır³. Atatürk, bu konu için gerek hükümet üyeleri,

¹ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Der: Nimet Unan, C.2, TİTE Yayınları, Ankara 1959, s. 85.

² Bernard Caparol, *Kemalizm Öncesinde ve Sonrasında Türk Kadını*, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1982, s.690; Burada şunu belirtmek gerekir ki köylerde yönetme yetkisi, medeni ve siyasal haklara sahip 18 yaşındaki tüm köylülerin üyesi bulunduğu Köy Derneği, Köy Derneği'nce seçilen ve nüfusu bin kişiden az köylerde sekiz, binden çok olan köylerde ise on iki üyeden oluşan ihtiyar heyeti ve son olarak da Köy Derneği Genel Kurulu'nca seçilen muhtar eliyle kullanılırdı. Bkz. Bernard Caparol, *age.*, s. 703

³ İlk anayasamızda yirmi bin erkek nüfusa bir mebus seçilmektedir. Erkeklerin çoğu cephede askerdir. İstenir ki kadınlar da "vatandaş" sayılsın, bu rakamın içine girmiş olsunlar. Millet Meclisi'ne kanun teklifi getirilir. Bolu mebusu Tunalı Hilmi Bey'in önerisi kızılca kıyameti koparır. Hâlbuki bu, *“kadına seçim hakkı verilmesi”* teklifi değildir. Tunalı Hilmi Bey 1923 yılında o çıkışını yaptığı sırada Mustafa Kemal Paşa da Meclis'te bulunmaktadır; ama müdahale etmemiştir. Yıllar sonra bunun nedenini kendisine soran Afet İnan'a şu yanıtı vermiştir: *“Bü-*

gerekse çevresinde bulunanlarla konuşmalar yaparken, herkesin fikrine önem vermekle beraber taraftar olanlarla olmayanları karşılıklı konuşturmuştur⁴. Anayasa değişikliği teklifi Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulmuş 5 Aralık 1934'te Anayasanın 10. ve 11. maddeleri değiştirilmiş ve her Türk kadınına 22 yaşında seçme, 30 yaşında seçilme hakkı verilmiştir⁵.

Bu konu basında önemli bir yer tutmuştur. Cumhuriyet Gazetesi "Fırka Grubunun Dün Verdiği Tarihi Karar" adlı başlığıyla Halk Fırkası toplantısına dikkat çekerek Türk kadınına tanınan seçme ve seçilme hakkının fırka grubunda da kabul edildiğini vurgulamıştır. Bu yazıda:

"Atatürk'ün gösterdiği yolda ulusu daima iyiyeye ve ileriye götürecektir kararlar alan fırkamızın bu son kararı Türk kadınına ictimai ve siyasi hayatta bütün ulusların üstünde bir yer vermiştir. Siyasi hayatta belediyeler seçiminde tecrübesini yaparak Türk kadınının bu sefer de sayılabilecek ve seçilme hakkını almak suretiyle haklarının en büyüğünü elde etmiştir. Medeni memleketlerin birçoğunda kadından esirgenen bu hak bugün Türk kadınının elindedir ve onu salâhiyet ve liyakatle kullanacaktır." ⁶, denilerek Türk kadınına verilen bu hakkın birçok Batılı ülkeleri kadınlardan esirgendiğine vurgu yapılmıştır. Aynı şekilde Ahmet Ağaoğlu Cumhuriyet Gazetesi'ndeki yazısında Türk kadınının siyasi haklarını birçok Batılı ülkeden önce kazandığı, dolayısıyla Türkiye'nin siyaset yolunda diğer ülkelere örnek teşkil ettiğini belirtmiştir ki⁷ bu da modern Türkiye'nin ilerlemesinde sağlam bir temel atıldığını göstergesidir. Falih Rıfki Atay "Türk Kadını" başlıklı yazısında, Türk kadınının İslamiyet'ten önce erkeklerle eşit olduğunu, İslamiyet sonrasında kadının geri plana atılıp hapsedildiğini, köylerde ise kadının toplum içinde olması durumunun bir ölçüde devam ettiğini ve Atatürk'ün batı toplumlarından önce Türk kadınına siyasi hakları tanıdığını ifade etmiş⁸, Milliyet Gazetesi konuyla ilgili olarak Cumhuriyet Tarihi'ne şerefli bir sayfa eklendiğinden⁹, bahsetmiştir.

Ahmet Şükrü Esmer "Kafes Arkasından Kurultaya" başlıklı yazısında konuyla ilgili değerlendirmeleri de şöyle olmuştur:

yük Millet Meclisi'nin o günkü zihniyet ve havası içinde bu iş halledilemezdi." Bk. Afet İnan, Atatürk ve Türk Kadınının Haklarının Kazanılması: Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri, MEB Basımevi, İstanbul 1964, s. 222.

⁴ A.Afet İnan, Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, TTK Yayınları, Ankara 1977, s. 17.

⁵ Aslında kadınların milletvekili seçme ve seçilme hakkına sahip olması 1924 Anayasa'sı hazırlanırken de söz konusu olmuştu. O dönemde seçme ve seçilme hakkı ile ilgili olarak iki temel öngörü vardı: Birincisi "18 yaşını bitiren her erkek Türk mebus seçme hakkına sahiptir", ikincisi ise, "30 yaşını bitiren her erkek Türk mebus seçilme hakkına sahiptir" şeklinde idi. Bu öngörüler Anayasa Komisyonu'nda görüşülürken sözü edilen haklar "Her Türk için geçerlidir" şeklinde düzenleme yapıldı. Böylece kadınların da seçme ve seçilme hakkına sahip olmasına imkân sağlanacaktı. Fakat TBMM genel kurulunda bu hakların şimdilik yalnız erkeklerle tanınması fikri ağır basmış ve maddeler bu yönde değiştirilmiştir. Dolayısı ile kadınlar o dönemde siyasal hak temin etmekten yoksun kalmışlardır. Bkz. Bülent Tanör, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 297.

⁶ "Fırka Grubunun Dün Verdiği Tarihi Karar", Cumhuriyet, 5 Aralık 1934.

⁷ Ahmet Ağaoğlu, "Türk Kadınına Verilen Seçme ve Seçilme Hakkı", Cumhuriyet, 6 Aralık 1934.

⁸ Falih Rıfki Atay, "Türk Kadını", Ulus, 5 Aralık 1934.

⁹ Milliyet, 5 Aralık 1934.

“Cumhurluk kadını çarşafı, yaşmaklı, peçeli buldu. Onun yüreği gibi temiz olan alnını açtı. Ona çalışma, yükselmek olağanlığını verdi. Onu erkekle beraber yaptı. Birçok yıldır kendi kurumu seçimlerini yapıyor ve bu kurumlara seçilebiliyorlar. Şimdide bir kurultay içinde en yüksek siyasal hakkı elde etmektedirler. Her hakkın bir borç karşılığı vardır. Cumhurbaşğun kadından beklediği, yeni kazandığı hakkı kullanırken bu borcu unutmamasıdır. Unutmasın ki, kendisini kafes arkasından çıkarıp kurultaya götüren Atatürk ve Cumhurluktur.”¹⁰

Kadınların meclise girmesi basında önemli bir şekilde yer almıştır. Basında yer alan bu yazılar dönemin bakış açısının görülmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

1. FATMA ŞAKİR MEMİK'İN HAYATI

Fatma Şakir Memik 1903'te Safranbolu'nun Akviran köyünde doğmuştur. Babası ekmekçi ve un taciri Şakir Bey, annesi Cemile Hanım'dır¹¹. İlköğrenimine Safranbolu'da başlayan Memik, 8 yaşında babasıyla birlikte İstanbul'a yerleşmiştir. Burada Bayezid'taki İnâs Numune Mektebi'nde ve Bezm-i Alem Valide Sultan Mektebi'nde eğitim görmüştür. 1923 yılında liseyi bitirerek Dârülfünû'na girmiş ve 1929'da Tıp Fakültesi'nden birincilikle mezun olmuştur¹². Fakültede bir yıllık stajını tamamladıktan sonra 31 Ocak 1932-6 Ekim 1932 tarihleri arasında Heybeliada Sanatoryumu'na asistanlığa atanmıştır¹³.

9 Ekim 1932'de Gureba Hastanesi asistanlığına geçmiş ve burada dahiliye ihtisası yapmıştır¹⁴. 1934 yılında Gureba Hastanesi'ndeki sınavı geçerek dahiliye uzmanı olduktan sonra 1935'te Gureba Hastanesi'nde poliklinik şefi olmuştur. Aynı zamanda Cumhuriyet Halk Fırkası Eminönü Kaza Merkezi Heyeti idare asil üyesi ve vilayet merkezi yedek üyeliğinde bulunmuştur. 1931 yılından itibaren ise Topkapı Fukaraperver Heyeti idari üyesi ve bu kuruluşun fahri doktorluğu görevini de işinden artakalan zamanlarda yapmıştır¹⁵.

¹⁰ TBMM Arşivi, Fatma Şakir Memik'in 899 No'lu Sicil Dosyası, A.Şükrü Esmer, “Kafes Arkasından Kurultaya”, *Milliyet*, 7 Aralık 1934.

¹¹ “Müstakil ve Kadın Namzedler”, *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1935; “C.H.Fırkasınca Gösterilen Kadın Saylav Namzetlerinin Hal Tercümeleri”, *Kurun*, 6 Şubat 1935; “Yeni Saylavlar Cuma Günü Memleketin Her Tarafında Seçilmiş Olacaklar”, *Milliyet*, 6 Şubat 1935, s. 1; İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi*, C.2, TBMM Vakfı Yay, Ankara 2002, s. 231.

¹² Hikmet Feridun, “Fakirlerin Anası Saylav Fatma Şakir”, *Yedigün Mecmuası*, C.IV, S.2, N.101,13 Şubat 1935, s.15,21; Orhan Topçuoğlu, age., s.41; “Müstakil ve Kadın Namzedler”, *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1935; “C.H.Fırkasınca Gösterilen Kadın Saylav Namzetlerinin Hal Tercümeleri”, *Kurun*, 6 Şubat 1935.

¹³ Tevfik İsmail Gökçe, *Heybeliada Sanatoryumu (Kuruluş ve Gelişimi 1924-1955)*, TC Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti, İstanbul, 1957, s. 271

¹⁴ Kazım İsmail Gürkan, *Bezm-i Alem Valide Sultan - Vakıf Gureba Hastanesi Tarihçesi*, Özışık Matbaası, İstanbul 1967, s. 85.

¹⁵ İhsan Güneş, age., s. 231.

2. MİLLETVEKİLLİĞİ DÖNEMİ VE ÇALIŞMALARI

Fatma Şakir Memik 8 Şubat 1935 seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi'nden Edirne milletvekili adayı olarak gösterilmiştir. Atatürk, Fransızca bilen ve mesleğinde başarılı olan¹⁶ Memik'in özellikle doktor olmasından dolayı milletvekili olmasını istemiştir¹⁷.

Memik, milletvekilliğine aday gösterilmesini öğrendiği zamanı şöyle anlatmaktadır:

"Gazetelerde listeler çıkmış... Ben de Gureba'dan çıktım. Şehremini'nde tramvay bekliyordum. Bir doktor geldi. 'Tebrük ederim.' dedi. Şaşırđım. 'Saylav namzedi gösterilmişsiniz...' dedi. Büsbütün hayret ettim. Sonra ikinci bir doktora rast geldim. Yine bir tebrük... Şaka ediyorlar sanıyor, bir türlü inanamıyordum." ¹⁸

Milletvekili adayı gösterilmesini şaşkınlıkla karşılayan Memik, seçim öncesinde Cumhuriyet Gazetesi muhabiriyle bir söyleşi yapmıştır. Bu söyleşisinde Memik, Atatürk'ün Türk kadınları arasından kendisini görevlendirmesini memnuniyetle karşılamış ve bunu şöyle ifade etmiştir:

"Mesleki yolumda sarsılmaz bir aşk ile çalışan ben, Atatürk'ün göstermiş olduğu bu yüksek seçimin büyüklüğü karşısında saygılarımla eğilir, Halk Fırkası'nın bir namzedi olarak Atatürk'ün çizdiği yolda yürüyeceğimi söylemeyi bir vazife olarak tanırım." ¹⁹

Fatma Memik, 8 Şubat 1935 seçimlerinde V. dönem Edirne Milletvekili olarak TBMM'ye girmiş²⁰, V., VI. ve VII. dönemlerde milletvekilliği yapmış²¹, Meclis'te Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu'na üye olarak seçilmiştir²².

Milletvekili seçildikten sonra Yedigün Muhabiriyle yaptığı bir söyleşide milletvekili seçilmesinden dolayı hissettiklerini ve sevincini şöyle dile getirmiştir:

"Bu öyle büyük bir inkılâp ki rüyamda görseydim inanamazdım. Onun içindir ki kaç gündür derin bir heyecan içindeyim... Benim için ne büyük bir şeref... Ne büyük bir iltifat... İçim şükranla dolu..." ²³

1 Mart 1935 tarihinde ilk toplantısını yapan mecliste, Fatma Memik geçici katıplık görevini üstlenmiştir²⁴. Dönem boyunca Sıhhat ve İctimaî Muavenat Encümeni'nde katıplık görevi yapmıştır²⁵. Bunun yanında İş Kanunu'na ek

¹⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yer alan kadın milletvekili adaylarının mesleklerinde öncü, batlaşmayı simgeleyen kadınlar olmasına özen gösterilmesinin yanı sıra, milli vasıfların, çalışkanlığın ve başarının da göz önünde tutulduğu görülmektedir. Leyla Kaplan, "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kadın Milletvekilleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.12, S: 34, Mart 1996, s. 274.

¹⁷ "Seçim Hazırlıkları Biliyor", *Zaman*, 6 Şubat 1935.

¹⁸ Hikmet Feridun, *agm*, s.21, Orhan Topçuoğlu, *Cumhuriyet Dönemi'nde Olaylar ve Mesleklerde Basınımızda Yer Alan İlk Kadınlar*, Demircioğlu Matbaacılık, Ankara, 1984, s. 42.

¹⁹ "Müstakil ve Kadın Namzedler", *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1935.

²⁰ TBMM Arşivi, Fatma Şakir Memik'in 899 No'lu Sicil Dosyası

²¹ İhsan Güneş, *age.*, s. 233; BCA, 030 10 76 499 10 (27.03.1939).

²² İhsan Güneş, *age.*, s. 234.

²³ Hikmet Feridun, *a.g.m*, s.21; Topçuoğlu, *age.*, s. 42.

²⁴ *TBMM Zabıt Ceridesi*, (TBMM ZC) İ.F, D.V, C.I, (01.03.1935), s. 2.

²⁵ Milletvekillerinin her biri meslekleriyle ilgili alanlarda çalışmalarda bulunmuşlardır

kanun lâyihası ve Spor Teşkilâtı Kanun Lâyihası'nı görüşmek üzere kurulan geçici encümenlerde de görev almıştır²⁶.

Seçim bölgesinin sorunlarıyla ilgilenen, bunları meclise taşıyan Fatma Memik, Edirne Milletvekilleri ile 1935 yılında hazırladıkları raporda göçmenlerin boş arazilere yerleştirilerek buraların üretime açılacağından ve bölgede sıtma hastalığına neden olan bataklıkların kurutulmasının önemli olduğuna dikkat çekerek, bu sorununun çözümü için bütçeden para ayrılması gerektiğini ifade etmiştir.²⁷ Memik'in sıtma hastalığı ile mücadeleye önem vermesi üzerine bir araştırmasının sonucunda gezici müdahale ekipleri kurulması altı çizilmesi gereken önemli bir noktadır²⁸.

Ulaşımın yabancı şirketlerin tekelinden kurtarılması, demiryollarının devletleştirilmesi ve Şark Demiryolları imtiyazı ile şirkete ait malların satın alınması meseleleri mecliste konuşulurken söz alan Memik, Trakya'nın en verimli topraklarından geçen Şark Demiryolu'nun devletçe satın alınmasının önemli olduğunu vurgulayarak, bundan büyük mutluluk duyduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

*"Sayın arkadaşlar; çelik azmiyle Trakya'nın en verimli topraklarından geçen ve yabancı bir şirketin işlettiği bu demiryolunun devlet eline geçmesi münasebetiyle bizi kıymetli izahlarıyla tenvir eden Sayın Bakanımıza, bu kürsüden bütün Trakyalıları namına teşekkürü bir borç bilirim."*²⁹

Memik bir başka konuşmasında ise Meriç Nehri'nin yatağının dolmasından dolayı taşıdığı, her taşkından sonra Edirne halkının ve tarım alanlarının büyük zarar gördüğünü ve bundan dolayı Meriç Nehri'nin yatağının temizlenmesi gerektiğini, setler yapılması ve bunun için bütçeden para ayrılması gerektiğini belirterek Edirne'nin sorunlarına çare bulmaya çalışmıştır:

*"Her sene memleketimizde tahribat yapan Meriç Nehri Mart içinde bir defa taşmış, 500 dönüm mezru pancarı su altında bıraktı. Her sene evi, bahçesi ve tarlası su altında kalan Bosna Köyü'ne ufak bir set yapmakla bu köy bu sene sel tahribatından kurtarıldı. Fakat bu ufak işler diğer yerlerdeki tahribatı önlemedi. Meriç'i mansabından başlamak üzere temizlemek lâzım geliyor. Bu iş için evvelâ haritalar yapıp ondan sonra icraata geçilmesi lâzım geliyor. Alâkadarların ifadelerine, göre haritaların tanzimi on sene gibi büyük bir zamana mütevakıfmış. Biz bekleyebiliriz. Fakat Meriç aman vermiyor"*³⁰.

²⁶ TBMM Yıllık, D.V, İ.F, Ankara, 1936, s.195; TBMM Yıllık, D.V, İ.2, Ankara, 1938, s. 214; TBMM Yıllık, D.V, İ. 3, Ankara, 1939, s. 239, 247, 252; TBMM Yıllık, D.V, İ.4, Ankara, 1939, s. 136.

²⁷ BCA, 490.01/725.4841; İsmet Binark, age., s.231-233.

²⁸ Necati Çankaya, *Tarihi Süreç İçerisinde Türk Kadını*, MKB Ajans Yay., İstanbul 2003, s. 249.

²⁹ TBMM ZC, D.5, İ.2, C.17, (19. 04. 1937), s.76.

³⁰ TBMM ZC, D.6, İ.F, C.2 (26.05.1939), s. 304.

Memik, nehrin her iki tarafına setler yapıp nehrin taşmasının önüne geçilebileceğini önermiştir. Nitekim bu konudaki çalışmaları etkili olmuş ve setleme işlemi gerçekleşmiştir³¹.

Ayrıca Memik, Arda ve Meriç köprülerinin ne zaman işletmeye açılacağını ve bunların Edirne için önemli olduğunu mecliste vurgulamıştır³².

Edirne'nin İpsala Kasabası'nda taşan nehirlerin ovada yaptığı hasar hakkında Fatma Memik, Edirne Milletvekili Faik Kaltakkıran ile birlikte İpsala'ya gitmişler ve zarar konusunda tespitlerde bulunmuşlardır. Memik, İpsala ve civarındaki köylerin ekilen arazilerinin harap olduğunu belirterek şunları eklemiştir:

"Tuğyan dolayısıyla yemelik, tohumluk, hayvan yemi bakımından vaziyet çok tehlikelidir. Meriç'in yüz yirmi hanelik Ede kariyesi İpsala'nın Karpuzlu, Paşaköy, Kumdere, Sarıcaali ve İpsala Kasabası ile daha bir iki köyünün otları mahvolmuştur. En müstacel mesele ekim zamanı geçmezden evvel Edirne Vilayeti'ne tohumluk muhtelif hububat gönderilmesidir. İpsala için hayvan yemi de mübrem bir ihtiyaçtır. Halk bakamamak korkusu ile bir taraftan hayvanları elden çıkarmak üzeredir. Bunun neticesi gelecek sene için ziraatın tamamıyla durması olacaktır."³³

Memik ve Kaltakkıran bu durumun tehlike arz etmesi sebebiyle yapılması gerekenler için çalışmalara başlamışlardır³⁴.

Toplumun önemli sorunlarından biri olan sağlık sorunu mecliste tartışılırken, Ankara Tıp Fakültesi'nin kurulması, sağlık personelinin yetiştirilmesi hakkındaki kanun tasarısının görüşülmesi esnasında Memik söz alarak ülkedeki sağlık işlerinin Cumhuriyet'le canlandığını, Sağlık Bakanı Refik Saydam sayesinde her yıl bütçeden biraz daha fazla pay ayrıldığını ve hastanelerin modern teşkilata kavuştuğunu ifade etmiş³⁵ ve görüşlerini şöyle dile getirmiştir:

"Bundan 12 sene evvel Türk kızlarının erkek arkadaşlarıyla sağlık sahasında çalışabilmeleri için çetin mücadeleler verenlere Türk kadınları namına bu kürsüden minnet ve şükranlarımı sunarım. Asırlardan beri birçok istihaleler geçiren Türk tıp tababetinin Cumhuriyet'in feyizle bu günkü verimli şekle girdiğini ve sağlık işlerini bu feyizle ne kadar süratli adımlarla yürüdüğünü görüyoruz.....Sağlık bakanımız bize Ankara'da ikinci bir tıp fakültesinin tesisi ile sağlık işlerimizde daha kuvvetli bir varlık meydana getireceği müjdesini veriyor"³⁶.

³¹ Feryal Sayılığil Gündüz, "Sağlık Alanından Gelen İlk Kadın Parlamenteler", *Tarih Ve Toplum Dergisi*, S.171, Mart 1998, s. 15.

³² TBMM ZC, D. 6, İ. 3, C. 25, (27.05.1942), s. 347.

³³ B CA, 0 30 10 118 831 19, (13.09.1940).

³⁴ B CA, 0 30 10 118 831 19, (13.09.1940).

³⁵ Leyla Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, AAM Yayınları, Ankara 1998, s. 215.

³⁶ TBMM ZC, D.5, İ.2, C.19, (02.06.1937), s. 214, 215.

Bu konudaki tasar; kadın milletvekillerin de destekleriyle birlikte 2 Haziran 1937'de benimsenerek Ankara'da bir Tıp Fakültesi'nin açılması kabul edilmiştir³⁷.

Fatma Memik, milletvekilliğinin yanı sıra hayır işlerinde ve kültürel faaliyetlerde de yer almıştır³⁸. 24 Mart 1935 tarihinde Kadın Esirgeme Kurumu (Hi-maye-i Etfal Kadın Yardım Cemiyeti) dördüncü toplantısında katiplik görevi yapmış³⁹, 26 Nisan 1936 tarihinde toplanan Kızılay Umumi Heyeti'nin katipliği görevine seçilmiş⁴⁰ ve 13 Haziran 1936 tarihinde düzenlenen Çocuk Esirgeme Kurumu Umumi Kongresi'nde katiplik görevini yerine getirmiştir. Yine bu kongrede Çocuk Esirgeme Kurumu Umumi Merkez Heyeti azalığına seçilmiştir⁴¹. 1 Ekim 1938 tarihinde Belgrad'da toplanan Beynelmillel Çocuk Esirgeme Kongresi'ne de katılmıştır⁴².

*Fatma Memik, poliklinikte parasız hastalar kabul ederek, gerektiğinde ilaç ve diğer masrafları da karşılamıştır. Çocuk Esirgeme Kurumu İdare Heyeti, Halkevi sosyal kolunda haftada bir poliklinikteki görevi ve Kızılay Genel Merkez'indeki bütün yaptığı çalışmaları ücretsiz olarak hayırsever bir şekilde yapmıştır*⁴³.

24-31 Ağustos 1936 tarihleri arasında düzenlenen Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nda Terim Komisyonu'nda kâtiplik görevinde bulunmuştur⁴⁴. Ayrıca köylerde sinema gösterimi konusunda mecliste şu sözlerle görüşlerini ifade etmiştir:

*"Köylerde petrol ile işleyen ve iyi kötü işe yarayan sinema ve projeksiyon makinelerinin de buraya ilâvesini teklif ediyorum. Çünkü halkevlerinde gösterilen filimler, elektrik olmayan yerlerde, gaz lâmbası ile gösterilmektedir. Ziraî, sıhî filimler de bu vasıta ile gösterilebilir. Buraya yalnız sesli film yazıldığı için ben, sessiz filmin de ilâvesini teklif ediyorum ve bunun için de bir takrir veriyorum."*⁴⁵

Fatma Memik çeşitli konular görüşülürken fikrini belirtmekten kaçınmamıştır. Avcılık izni konusunda kanun görüşülürken vergi alınması konusunda görüşlerini şöyle dile getirmiştir:

*"Başka memleketlerde av köpeklerinden resim alınmıyor. Bu sebeple burada da Av köpeklerinin herhangi bir resimden muaf tutulmasını teklif ediyorum."*⁴⁶

Fatma Memik Doğu milletvekilleri ile birlikte Erzincan hattının açılma töreninde katılmış, şehre 25 kilometre mesafede bulunan kurutulmuş Nörkah bataklıklarını incelemiştir. Ayrıca Erzincan milletvekili Hikmet Işık ile

³⁷ İhsan Güneş, age., s. 428.

³⁸ İhsan Güneş, age., s. 232-233; TBMM Albümü, s. 102.

³⁹ "Kadın Esirgeme Kurumu Dün Yıllık Toplantısını Yaptı", Ulus, 25 Mart 1935.

⁴⁰ "Kızılay Umumi Heyeti Dün Toplandı", Ulus, 26 Nisan 1936.

⁴¹ "Çocuk Esirgeme Kurumu Umumi Kongresi Dün Toplandı", Ulus, 14 Haziran 1936.

⁴² BCA, 30.10.1.284.89.10. (08.10.1938).

⁴³ Zehra Celâsin, Tarih Boyunca Kadın, İstanbul, 1946, s. 151-152.

⁴⁴ Üçüncü Türk Dil Kurultayı, s. 32, 347.

⁴⁵ TBMM ZC, D.5, İ.2, C.16, (03.11.1937), s. 43.

⁴⁶ TBMM ZC, D.5, İ.2, C.17, (28.04.1937), s. 142.

birlikte memleket hastanesini ziyarete giderek, hastanenin bazı ihtiyaçlarını tespit etmişlerdir⁴⁷.

Memik, 1939 yılında, Hatay halkının askerlik işlerine ve Hatay İli'nin kurulması hakkındaki kanun layihasını görüşmek için oluşturulan geçici encümeninde üye olarak görev yapmıştır⁴⁸. Aynı dönemde 1939 yılı Bayındırlık Bakanlığı bütçesi, Ulaştırma Bakanlığı bütçesi ve Çiftçi mallarının korunması hakkında kanun görüşülürken çiftçi mallarının neleri kapsadığının gözden geçirilmesi gerektiğini belirterek bununla ilgili tecrübelerinden örnekler vermiştir:

“Çiftçi malları ağıl, samanlık, ambar, su arkları, set ve bentler, tarla ve bahçe yolları ve hendeklerdir. Bunlar çiftçi malları olarak kabul edilmiştir. Fakat burada zikredilmesi lâzım gelen bağ ve bahçe duvarları, çitler yoktur. Bunların da çiftçi malları addedilmesi lâzım geleceğini arz edeyim. Geçen sene bir köye uğradım, iki köyden iki kişi birbiriyle uğraşılıyor. Bir gün hasmı olan çiftçi kalkıyor, bir saat mesafedeki diğer çiftçinin bahçesindeki karaçalıdan yapılmış çitleri tutuşturuyor gidiyor, ikinci bir misal; Zonguldak ile Kastamonu arasında araç ile Safranbolu kazalarından geçmek üzere bir şose yapılıyor. Bu şosenin muayyen bir kısmında ameleler daha uzak yerlerden taş taşımak için yola yakın köy bağlarının duvarlarından mühim bir kısmını söküyorlar ve götürüp yola döküyorlar. Bu gördüğüm vaziyet dolayısıyla bağ, bahçe duvarları ile çitlerin bu maddeye konmasını lüzumlu görüyorum”⁴⁹.

Memik, “Varlık Vergisi” mecliste görüşülürken Mebrure Gönenç, Belkıs Baykan, Nakiye Elgün, Fakihe Öymen, Benal Arıman, Hacer Dicle gibi diğer kadın milletvekilleriyle kanuna kabul oyu verenlerdendir⁵⁰.

İstanbul’da ismi “para almayan doktor, fakirlerin anası doktor”⁵¹ diye çıkmış olan Fatma Memik hakkında, onu yakından tanıyan Zehra Celâsin şunları söylemektedir:

“Çocukluğu, talebeliği ve doktorluğu sıralarında dikkatli, çalışkan ve iyiliksever olan bu kadın, mebusluğunda hemen kendini göstermiş, seçim dairesinin her köşesini kendi mesleği içerisinde iyi bir görünüşle inceleyen doktor kadın çok faydalı olmuş, dikkati ve çalışması onu parti heyetine çekmiştir. Fatma Memik 1935’ten beri mebusdur. Bizim fedakarlık, feragat dediğimiz şeylere o ödev demektedir. Bu memleketin her ferdi onu kendisinde daha çok ilgilendirmektedir”⁵².

Fatma Memik 1947–1949 yılları arasında Ankara Numune Hastanesi dahiliye uzmanlığı, 1950–51 yıllarında İstanbul İşçi Sigortaları Beşiktaş Dispanseri dahiliye uzmanlığı görevlerinde bulunmuştur⁵³. 1951’den 1968’e kadar Şişli

⁴⁷ “Doğu Sayıtları Erzincan’da”, Son Posta, 21 Aralık 1938, s. 5.

⁴⁸ Ş. Şenal Günay, *Türk Parlamento Tarihi*, C. 5, TBMM Vakfı Yay., Ankara 2007, s. 229.

⁴⁹ TBMM ZC, D.6, İ.F, C. 2, (26.05.1939), s.87,91

⁵⁰ İsmet Binark, *Türk Parlamento Tarihi*, C.2, TBMM Vakfı Yayınları, N.36, Ankara 2006, s.1390,1542.

⁵¹ Hikmet Feridun, *agm.*, s. 15.

⁵² Zehra Celâsin, *age.*, s. 152.

⁵³ İhsan Güneş, *age.*, s. 233.

Çocuk Hastanesi dahiliye poliklinik şefliği görevini yürütmüş ve 1968'de emekliye ayrılmıştır. Memik 9 Şubat 1991'de vefat etmiştir⁵⁴.

SONUÇ

Milli Mücadele'yi gerçekleştiren ve Cumhuriyet'in kurucusu olan Atatürk'ün başlıca hedeflerinden biri Türk kadınlarının toplumsal konumlarını değiştirmek, bu alanda çağdaşlaşma hamlesini gerçekleştirerek kadınlara sahip olması gereken vatandaşlık haklarını vermek olmuştur. Türk kadını Cumhuriyet Dönemi'nde Atatürk'ün çağdaş inkılaplarıyla layık oluğu yere ulaşmada önemli kazanımlar elde etmiş ve nihayet 5 Aralık 1934'te Milletvekili Seçimi Kanunu ile seçme ve seçilme hakkını kazanmıştır. Türk kadınına tanınan seçme ve seçilme hakkı önemli bir gelişme olmakla birlikte bir kilometre taşı özeliği taşımaktadır. Ayrıca bu Türk kadınına siyasal katılım olanağı sağlayarak bireyleşmeyi de beraberinde getirmiştir.

Fatma Şakir Memik 1935 seçimlerinde mecliste yer alan 18 kadın milletvekili arasında yer almıştır. Edirne Milletvekili olarak mecliste yer almıştır. Atatürk'ün hedeflerine uygun olarak başarılı bir doktor ve aydın bir kadındır. Bu bağlamda 1935-1946 yılları arasında Kızılay'ın polikliniklerinde, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Topkapı Fukaraperver Cemiyetinde çalışmalarını sürdürürken siyasal platformda da yerini almıştır.

Memik, kendi seçim bölgesi olması dolayısıyla Edirne'nin sorunlarını, doktor olması dolayısıyla sağlıkla ilgili yapılması gerekenleri -Tıp fakültesi-nin açılması, sağlık teşkilatını yetiştirilmesi- meclis gündemine getirmiştir. Ayrıca ülkenin Şark Demiryolları, demiryollarının devletleştirilmesi, çiftçi mallarının korunması, bütçe, varlık vergisi gibi konular mecliste tartışılırken fikirlerini beyan etmiştir.

Fatma Memik, Türkiye'de kadınların haklarını elde etme serüveninde aydın bir milletvekili olarak gerek meclisteki konuşmalarıyla gerekse yaptığı çalışmalarla siyasal süreçte yerini almıştır.

⁵⁴ İhsan Güneş, *age.*, s. 233; *TBMM Albümü*, s. 102.

KAYNAKÇA

ARŞİV

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
- (Bakanlar Kurulu Kararları Kataloğu 1920–1938)
- (Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü Kataloğu)
- TBMM Arşivi, Fatma Şakir Memik'in 899 No'lu Sicil Dosyası

SÜRELİ YAYINLAR

- Cumhuriyet (5 Aralık 1934, 6 Aralık 1934,6 Şubat 1935)
- Kurun (6 Şubat 1935)
- Milliyet (5 Aralık 1934, 7 Aralık 1934, 6 Şubat 1935)
- Son Posta 6 Aralık 1934, 21 Aralık 1938)
- Ulus (5 Aralık 1934, 25 Mart 1935, 26 Nisan 1936, 14 Haziran 1936)
- Zaman (6 Şubat 1935)

KİTAP VE MAKALELER

- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Der: Nimet Unan, C.2, TİTE Yayınları, Ankara 1959
- Binark, İsmet, *Türk Parlamento Tarihi*, C.2, TBMM Vakfı Yayınları, N.36, Ankara 2006
- Caparol, Bernard, *Kemalizm Öncesinde ve Sonrasında Türk Kadını*, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1982,
- Celâsin, Zehra, *Tarih Boyunca Kadın*, Ülkü Kitap Yurdu, İstanbul, 1946
- Çankaya, Necati, *Tarih Süreç İçerisinde Türk Kadını*, MKB Ajans Yay., İstanbul 2003
- Feridun, Hikmet, “*Fakirlerin Anası Sayılab Fatma Şakir*”, *Yedigün Mecmuası*, Cilt:V, Sayı:2, No: 101, 13 Şubat 1935.
- Gökçe, Tevfik İsmail, *Heybeliada Sanatoryumu (Kuruluş ve Gelişimi 1924-1955)*, TC Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti, İstanbul, 1957
- Günay, Ş. Senal, *Türk Parlamento Tarihi*, C.5, TBMM Vakfı Yay., Ankara, 2007
- Güneş, İhsan, *Türk Parlamento Tarihi*, C.2, TBMM Vakfı yay, Ankara, 2002
- Gündüz, Feryal Sayılıgil, “Sağlık Alanından Gelen İlk Kadın Parlamenterler”, *Tarih Ve Toplum Dergisi*, S.171, Mart 1998
- Gürkan, Kazım İsmail, *Bezmi-i Alem Valide Sultan - Vakıf Gureba Hastanesi Tarihçesi*, Özışık Matbaası, İstanbul 1967.
- İnan, A.Afet, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, TTK Yayınları, Ankara 1977.
- Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması: Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*, MEB Basımevi, İstanbul 1964.
- Topçuoğlu, Orhan, *Cumhuriyet Dönemi'nde Olaylar ve Mesleklerde Basınımızda Yer Alan İlk Kadımlar*, Demircioğlu Matbaacılık, Ankara, 1984
- Kaplan, Leyla, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, AAM Yayınları, Ankara 1998.
- _____, “Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kadın Milletvekilleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C:12, S:34, Mart 1996
- Tanör, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997.

